

2. **Бинсвангер Л.** Бытие-в-мире. Избранные статьи. [Текст] / Л. Бинсвангер, Я. Нидлмен. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1999. – 336 с.
3. **Кримський С. Б.** Під сигнатурою Софії [Текст] / С. Б. Кримський. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с.
4. **Философский энциклопедический словарь** [Текст] / Редкол.: С. С. Аверинцев, С. А. Араб-Оглы. – М.: Сов. энциклопедия», 1989. – 815 с.
5. **Цехмістро І. З.** Голістична філософія науки. Навчальний посібник [Текст] / І. З. Цехмістро. – Харків: Акта, 2003. – 285 с.
6. **Lyotard J.-F.** La condition postmoderne: Rapport sur le savoir [Text] / J.-F. Lyotard. – P., 1979.

Надійшла до редколегії 28.01.11

УДК 37.013.73 (477.54/62)/39.001.361

О. В. Титар

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ (В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ)

Проаналізовано історію філософської освіти у Харківському університеті та вплив її на світогляд усього регіону, а також принципи філософії освіти, їх вплив на виховання та підтримання національної ідентичності на Слобожанщині.

Ключові слова: філософська освіта, Харківський університет, філософія освіти, національна ідентичність, регіональна ідентичність.

Анализируется история философии, философского образования в Харьковском университете, ее влияние на мировоззрение всего региона. Также рассматриваются принципы философии образования, ее влияние на воспитание и функционирование национальной идентичности на Слобожанщине.

Ключевые слова: философское образование, Харьковский университет, философия образования, национальная идентичность, региональная идентичность.

The history of philosophy, philosophical education formation in Kharkiv university, its influence on outlook of all region is analyzed. Also principles of philosophy of education, its influence on formation and functioning of national identity on Slobozhanshchina are considered.

Keywords: philosophical education, Kharkiv university, philosophy of education, national identity, regional identity.

Актуальність. Розвиток освіти, в тому числі філософської, в Харківському регіоні був тісно пов'язаний з Харківським університетом.

Філософія освіти на Слобожанщині має як свої періоди класики (філософія Г. Сковороди, філософська школа Й. Шада), так і свого авангарду (1910–1920 рр.). Постмодерністський час є часом переосмислення наявного досвіду у галузі освіти. Філософія освіти на Слобожанщині ще не ставала предметом цілісного монографічного наукового дослідження.

Ступінь дослідження. Окремі аспекти філософії освіти в Харківському регіоні розроблялись у працях Д. Багалея [1], Л. Нагорної [6], Ю. Шевельова [11]. Методологічну основу дослідження складають праці З. Баумана [2], Ю. Габермаса [10], Л. Ушкалова [8].

Мета – розглянути зв'язок між освітніми та філософськими парадигмами у Харківському регіоні, історію філософської освіти у Харківському університеті та вплив її на світогляд усього регіону, а також принципи філософії освіти, їх вплив на виховання та підтримання національної ідентичності.

Постановка проблеми. Л. Нагорна у монографії «Національна ідентичність в Україні» (2002) [6] виділяє три історичні форми української ідентичності – русько-українська (Київська Русь), «малоросійська» як подвійна (місцевий патріотизм і лояльність до імперії) і радянська (позанаціональна). А для сучасного типу української етнонаціональної ідентичності характерна декларована полікультурність, що виливається у біполярність мовну і культурну, це наявні негативні реалії. На нашу думку, така біполярність не носить характеру взаємовиключних лояльностей, не має конфліктності, але має як недолік змішання різних типів ідентичності, що можна вважати наслідком колоніальних стереотипів.

Освіта на Слобожанщині орієнтувалась нанаціональні зразки, але насправді вплив Російської імперії на початкових етапах розповсюдження освіти був дуже значним, що виявилось як денационалізації, русифікації, такі формуванні співіснуючих лояльностей української та імперської.

О. Гриценко [3] пропонує один із можливих підходів до діалогу: він говорить не про наявність двох культур, цивілізацій в Україні, а двох українських суб'єктивностей, що є українськими: міфологічна, народницька, етнічно-звичаєва та світська, профанна. Остання сформувалась із поєднання місцевої, локальної ідентичності і офіційного радянського статусу («паспортний» українець, «п'ята графа»). Тож в радянський період вперше виробляється національна (не етнічна, не релігійна) українська ідентичність. Тобто у радянській ідеологічній структурі з'являється десакралізована українськість, яка полягає у адміністративно-територіальній та етнічній приналежності, до неї також адаптуються елементи націонал-народницької міфології (канонізовані Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка).

Розвиток філософії сприяє цілісності національної ідентичності, поступово десакралізуючи її, роблячи міфологічні елементи складовими національної ідеології та раціоналізуючи їх для своїх громадян.

На сучасному етапі розвитку культури будь-яка ідентичність, у тому числі і слобожанська, формується на основі багатьох практик розрізнення, в тому числі і в філософській сфері.

Завдання нашого дослідження: 1) розглянути функціонування як самих практик розрізнення, так і їх осмислення; 2) розвиток і основи філософської освіти та її вплив на світогляд на Слобожанщині.

Стосовно сучасної постмодерністської ідентичності З. Бауман [2] зауважує, що палігрим XIX ст. замінюється гулякою, бродягою, туристом, гравцем, а «внутрішні палігрими», за термінологією Б. Андерсена (тобто ті, що живуть за принципами двох чи більше лояльностей), повинні відчувати подвійний вплив.

В культурі Західної Європи проблема ідентичності пов'язувалась в першу чергу з пошуками та віднайденням особистісної ідентичності, що лежить в основі конструювання індивідуальності. Це традиційна проблематика освітніх технологій, з демократизацією суспільства та освіти розвиток індивідуальних ідентичностей стає центральним.

На думку Ю. Габермаса, ідентичність розуміється через соціалізацію всередині історичного контексту, отже, індивідуальний та соціальний бік ідентичності становлять нерозривне ціле: соціальна ідентичність дозволяє виконувати людині різні ролі в соціальних системах, особистісна ідентичність забезпечує зв'язок історії життя людини. Як справедливо пише Габермас, «Моя ідентичність, а саме моя концепція самого себе як автономної і повністю індивідуалізованої істоти, може бути стійкою лише в тому випадку, коли я отримаю такого роду підтвердження і визнання й як особистість взагалі, й як дана індивідуальна особистість» [10, с. 48]. «Я-ідентичність» є сукупністю особистісного та соціального вимірів, що реалізується в інтерсуб'єктивному просторі життєвого світу в процесі діалогу-комунікації, отже проблема ідентичності переводиться в простір інтерсуб'єктивності, в якому ідентичність постійно намагається уникнути того, щоб бути зафіксованою. Така позиція Ю. Габермаса підтримується як модерним, так і постмодерним дискурсом.

Модерний дискурс пов'язує таке уникнення фіксації із кризами ідентичності, безгрунтянством. Постмодерний дискурс наголошує на мінливості ідентичності як її сутнісної (ессенціалістської), так і екзистенціалістської характеристики.

Концепція Ю. Габермаса дотична та рубіжна для неklasичного модерного та постмодерного дискурсів. Після повернення до основних питань філософії після постмодерної кризи дискурсів на початку XXI ст. (в добу «афтемодерну») вона знову стала актуалізованою, оскільки вказує на недостатність застосування стосовно ідентичності лише модерністської чи лише постмодерністської методології, її подвійну, вірніше багатоманітну природу – як стану єдності та визначеності розвитку особистості та варіативності життєво значимих виборів. Чим більше стає зрозумілою мінлива, варіабельна природа ідентичності, тим більше посилюється значення освіти і Просвітництва.

Ідентичність цікавила вчених та філософів насамперед з часів Просвітництва. Просвітники вважали, що ідентичність не дорівнює «самості» індивіда, оскільки визначається в першу чергу зовнішніми соціальними чинниками. Просвітники вказували на головну роль соціальних факторів та умов життя індивіда. Наскільки вся філосо-

фія XX–XXI ст. пов'язана зі спадщиною Просвітництва, настільки ця теза просвітиків залишалась впливовою. Зокрема у зміненому вигляді ми можемо її знайти у філософії Франкфуртської школи та частково у зміненому вигляді у Ю. Габермаса.

«Що таке Просвітництво?» – це питання на яке, на думку М. Фуко, намагається знайти відповідь сучасна філософія, оскільки двома століттями раніше німецька класична філософія на нього відповіла зовсім неоднозначно та суперечливо. А саме, у грудні 1784 р. відповідь на питання: «Was ist Aufklärung?» опублікувало німецьке періодичне видання «Berlinische Monatschrift». І відповідь ця була відповіддю Канта: «Просвітництво – це вихід людини зі свого неповноліття Неповноліття є неспроможність користуватися своїм розумом без керівництва з боку іншого... май мужність користуватися власним розумом! – таке, отже, гасло Просвітництва» [4, с. 27]. Обов'язковою умовою для втілення у життя цього гасла повинна бути наявність свободи, але не завжди. На думку Канта, для людини є обмеження, які сприяють її просвітництву, а саме – приватне користування розумом (на якійсь громадській посаді) «повинно бути дуже обмежене...». Проте публічне використання розуму (як вченого перед усією читацькою публікою) «повинно бути завжди вільним, і тільки воно може дати просвітництво людям» [4, с. 29]. Наслідком цього, є парадоксальна теза наприкінці даної праці: «міркуйте скільки завгодно і про що завгодно, тільки скоряйтеся!» [4, с. 34]. У цьому випадку «користуватися власним розумом без керівництва іншого» практично неможливо.

Розмірковуючи над цією працею Канта, М. Фуко у своїй роботі «Що таке Просвітництво?» приходять до наступного висновку: «Я не знаю, чи станемо ми коли-небудь повнолітніми... Тим не менш, мені здається, що можливо надати якийсь сенс критичному запитанню про сучасність та про нас самих, яке було сформульовано Кантом в його роздумах стосовно Просвітництва... І критичну онтологію нас самих, ... треба розглядати не як якусь теорію, не як якесь вчення, ні тим більш як постійно і важливу частину знання, яке накопичується, її треба розуміти як установку, як етос, як філософське життя, у якому критика того, що ми є, є одночасно і історичним проявом меж, які нам поставлені, і спробою їх можливого подолання» [9, с. 356].

Кантівське розуміння проблем ідентичності опосередковано вплинуло як на філософію XIX–XX ст., так і на розуміння особистості загалом. Тобто, ідентичність – це те, що робить людину самою собою, робить її особистістю, відповідальною, повнолітньою та дорослою: «Та обставина, що людина може мати уявлення щодо власного «я», безмежно підносить її над усіма іншими істотами, що живуть на землі. Завдяки цьому вона особистість, і через єдність свідомості при усіх змінах, які з нею можуть відбуватись, вона одна й та сама особистість» [5, с. 356].

Ідентичність є неодмінною характеристикою людини, в той же час ідентичність створює людину як особистість, але світ може виступати як формуючий особистість та її ідентичність, так і спотворюючий їх, знеособлюючий людину.

Людина як розумна істота керується абсолютними моральними законами (категоричний імператив повинний підтверджувати світовий моральний порядок), тому в основі права в кантівському розумінні має лежати гарантія прав кожної людини, коли «свавіля одного сумісно із свавілею другого з точки зору загального закону свободи». Через свою автономію як розумна істота, людина є ціль сама по собі і має гідність, а Бог в кантівському моральному вченні є своєрідним гарантом успіху моральних зусиль людини, еволюція людства повинна дійти до морально розвиненого стану. Значення Кантівського розуміння ідентичності ще залишається не зовсім розкрито в історії філософії та гуманітарних науках.

Тож особистісна ідентичність – поєднання індивідуальних і групових, в тому числі і національної, етнічної та регіональної, ідентичностей.

Аналізуючи становлення слобожанської ідентичності, Ю. Шевельов говорить про чотири Харкова. Перший Харків – Квітки-Основ'яненка, патріархального села, другий Харків – Чехова, Харків – ворота Донбасу, місто російського купецтва, третій – Хвильового, української столиці, осередку і символу нової України, «символ українського урбанізму, здібленої і м'ятежної України» [11, с. 479], четвертий – воєнний і повоєнний Харків. П'ятим буде, мабуть, Харків 1960–1980-х рр., шостим – сучасний.

Для становлення Харкова, слобожанських ідентичностей освіта завжди мала виключне значення. Філософія освіти знаходилась довгий час у зв'язку з Просвітницькою парадигмою, яскравим прикладом її функціонування є поява та перші десятиріччя функціонування Харківського університету. Просвітницька парадигма в освіті не тільки підтримувалась, але й критикувалась, що дозволило їй вибрати елементи романтизму, організму та етнічного розуміння освіти як духу народу, нації. З появою Харківського університету змінюється як статус міста, так і світоглядні пріоритети його жителів, відбувається становлення як нових регіональних ідентичностей, так і нових індивідуальностей, що жили ідеями просвіти, освіти і філософії.

У гуманітарних дослідженнях та викладанні філософії у Харківському університеті у XIX ст. відбувається формування своєрідної університетської школи. Довгий час філософські дисципліни ігнорувались і заборонялись в Російській імперії, але в Харківському університеті вдалось завдяки зацікавленням гуманітарними та природничими науками зберегти самий дух філософування, хоч часто він і наражався на небезпеки повного занепаду. Д. І. Багалій переконує, що філософія грала у Харківському університеті роль не тільки дисципліни, що викладалась поважними професорами, стала об'єктом наукових та світоглядних зацікавлень самих професорів та студентів Харківського університету, вона стає духовною складовою суспільства за межами університету, стають духовними зразками роботи професора Й. Шада та його учнів, їх настанова про життя моралі, моральності та філософії була співзвучна слобожанській свідомості [1]. Переконаність в моральному ідеалі (що мав головні християнські риси) була властива як Г. Сковороді, так Й. Шаду,

оскільки головними проголошувались моральні ідеали, ідеали рівності усього людства, філософський пошук істини, що визначає діяльність всього соціуму та людства загалом, ці тези співпадали з загальними релігійно-моральними настановами даного регіону.

Так для Г. Сковороди кожна душа людини – це божественний потенціал у людині, що може реалізуватися через дух або ні – через забуття божественних заповідей: «Найважливіше діло Боже є: одну безпутну душу оживотворити духом своїх заповідей, аніж із небуття створити нову земну кулю, поселену беззаконниками» [7, с. 145]. Пізнаючи своє тіло, учасники діалогів Г. Сковороди говорять про другорядну, підпорядковану його природу: «тіло моє є якраз те, що стіни храму, або те, що посудині череп'я. А серця і думки мої те, що у храмі жертвоприношення, або те, що в посудині вода» [7, с. 164], тобто найголовніше.

Ці дві натури – видима і невидима – поєднуються у людині: «Є у тілі нашому дві храмини: одна рукотворна, друга небесна, нерукотворна. Вона похована у храміні нашій земній» [7, с. 215]. При комунікативному співвіднесенні через символіку Біблії із Царством Божим відбувається трансформація людини – «Душа моя у дух, а дух у серце моє перетворився» [7, с. 276].

Без цього людина не виправдовує свого призначення – не стає частиною християнського народу, її існування лише омана, тінь справжності. Г. Сковорода, спираючись на традиції східнохристиянської філософії, розуміє акт самопзнання не як гносеологічний, а онтологічний процес реального наближення людини до Бога шляхом заглиблення у себе. Результатом цього процесу постає перетворення людини, обоження її. Кожна людина має високу роль і повинна її виконати у суспільстві, так вона реалізує «божественну іскру», свою «самість».

Людина і мікрокосм для Г. Сковороди – це центр, в якому сходяться і набувають свого значення усі символи макрокосму і Біблії.

В уявленні про божественний світ у Г. Сковороди співіснує урбаністична метафора з метафорою саду. Наприклад, у пісні 17-тій Г. Сковорода закликає «О Христос! Не дай згоріти в аді! Дай в твоїм пожити небесному граду» [7, с. 65], божественне уособлюється з 3 – тій пісні в образі «мого граду», «мого саду» [7, с. 51]. Хто отримав друге, духовне народження, подібний до землі саду навесні, що оживає для нового життя: «Щасний той і без утіх, хто подужав смертний гріх. Душа його – Божий град, душа його – Божий сад» [7, с. 51].

Коли божественне може більш-менш однозначно співвідноситися з квітучим садом людської душі, то урбаністична метафора подвійна, може мати небезпеки, лише Божий град, горня республіка однозначно позитивна, «бо міста, хоч й високі, в море розпачу штовхнуть. А ворота, хоч широкі, у неволю заведуть» [7, с. 59]. Щоб дістатися Єрусалиму, Сіону треба обрати «шлях вузький», взяти частину, пай «Бога з Давидом», як наполягає пісня 22-га [7, с. 70], тоді «Сам ти ... Святому Духу храм та град» [7, с. 67]. Звідси розрізнення двох міст – гріховного і божественного і відоме «Всякому місту звичай, права» –

гріховному місту – ряд спокус, а «блаженному мужу» – «совість, як чистий кришталь» [7, с. 58].

Поєднання урбаністичного Раю-міста з расм-садом вперше зустрічається у середньовічних апокрифах. Місто спокушає людину, може позбавити її ідентичності, тому так важливо мати розвиток моралі і філософії у місті, що виховує «блажених мужів», тоді місто виправдовує своє призначення – стає духовним об'єднанням, духовною спільнотою.

У викладанні філософії у Харківському університеті, у працях Й. Б. Шада («Логіка», курс «Природного права») відбувається переосмислення філософії І. Канта, І. Г. Фіхте, виробляється своєрідність «християнської філософії» Й. Шада.

При цьому розвиток отримали ідеї як прибічників німецьких апіорних метафізичних систем (Й. Б. Шад) та їх критиків (Т. Ф. Осиповський «Про простір та час» (1807), «Міркування щодо динамічної системи Канта» (1816)). Останній створює «Товариства наук при Харківському університеті» і намагається розвивати просвітницьку парадигму. Також стає званою гуманітарна та філософська діяльність І. С. Ризького – першого ректору Харківського університету, доктора філософії, відомого своїми працями «Умослів'я, або філософія мислення» (1790), «Вступ до словесності» (1808), «Наука вирішування» (1811), рядом посібників з логіки (1790), лінгвістики, перекладами праць Д. Дідро, Ш.-Л. Монтеск'є, П. Гольбаха, інших французьких філософів-енциклопедистів. На жаль, французьке Просвітництво, з його позитивними та негативними моментами, стає на деякий час зразком для наслідування для цієї групи вчених.

Учні й наступники Й. Б. Шада (А. І. Дудрович, Г. Хлопонін, П. Ковалевський, Гес-де-Кальве, Ст. Єсикорський та ін.) продовжили ідеї німецької метафізики. Після висилки Й. Б. Шада з Харкова його наступником на кафедрі став А. І. Дудрович (1813–1829 рр. – курс моральної філософії, 1829–1830 рр. – ректор університету). Він користувався підтримкою Й. Б. Шада, який і рекомендував його як людину освічену у філософії І. Канта, І. Г. Фіхте і Ф. В. Й. Шеллінга. Курс А. І. Дудровича був побудований в основному за Й. Шадом з широким використанням ідей І. Канта, І. Г. Фіхте, особливо Ф. В. Й. Шеллінга, із збереженням романтичних настанов. А. І. Дудрович розглядав світ як накреслення божества, а людину – вінцем його творіння, вважав, що тільки «філософія робить людину істинно освіченою», а значить справді людиною.

Логіка та естетика – одні з центральних філософських дисциплін першої половини XIX ст. Естетика у другій половині XIX ст. продовжувала свій розвиток як позаполітична філософська дисципліна. Естетика в Харківському університеті від свого початку поєднувала як ідеї німецької класичної філософії, наприклад у А. П. Гевлича («Про витончене») ми можемо простежити розвиток ідей Канта, так і новітні дослідження історії мистецтва та естетики (Й. Х. Кронеберг), а також дослідження культури (А. Л. Метлинський «Про сутність цивілізації та значення її елементів»).

Особливо посилені були ідеали просвітництва в філософії. Наприкінці XIX ст. розвиток технічних, природничих наук і політекономії (М. І. Туган-Барановський) стимулювали затвердження певного сциентистсько орієнтованого позитивістського образу філософії. В той же час існувала «організмична» позиція, філософія сприймалась як новий екологічний світогляд, де головними є ідеї гармонії людини та природи, вписування людського життя в природну гармонію космосу: ідея «цілісності природи» у А. М. Бекетова («Гармонія природи» (1860), «Мораль і природознавство» (1892)), філософські погляди І. І. Мечнікова («Сорок років пошуку раціонального світогляду», «Етюди про природу людини», «Етюди оптимізму»), що засновані на новій «етиці душі і тіла». Філософські погляди О. О. Потебні («Думка і мова» (1862), «Із нотаток з російської граматики» (1888, 1894), «Психологія поетичного і прозового мислення» (1910)) визначили філософію мови та філософію освіти в XIX та XX ст.

Харківський університет опинився у вирі революційних подій і громадянської війни (1917–1921). Починає діяти Українська Академія наук (з 1918) – це позитивний знак для розвитку національної культури та освіти, але при радянській владі на деякий час були ліквідовані університети, розповсюдилась теорія боротьби двох культур – міської (російської й пролетарської) та сільської (української й селянської), що негативно вплинуло на філософію, яка стає виразником «пролетарської» ідеології. Провідною галуззю філософського знання стає філософське та наукове вивчення марксизму. С. Ю. Семковський стає засновником першої філософської установи в радянській Україні – діє філософсько-соціологічна секція кафедри марксизму і марксознавства при Науковому комітеті Укрголовпрофосвіти Наркомосу УРСР (1921). При відновленні Харківського університету нароблені організаційні та філософські результати цієї секції не були втрачені, знайшли продовження.

Досягнення фундаментальних, технічних і біологічних наук (розщеплення атома літію (1932), діяльність Л. Ландау в Українському фізико-технічному інституті та Харківському університеті, успіхи української математичної школи) сприяють позитивістській орієнтованому філософському знанню, самій можливості філософії науки. Відбувається технократизація та ідеологізація суспільного життя, переслідування інтелігенції, все це відбувається на університетському філософському знанні.

Після другої світової війни відбувається похвалення культурного та філософського життя, становлення нової генерації української інтелігенції.

В університетській філософії переважають два основні напрямки – методологія науки, гносеологія та історія філософії. Увага до гносеологічної проблематики посилена, наприклад, у філософській діяльності Ю. Ф. Бухалова, де дослідження питання пізнавальної активності суб'єкта («Предмет і структура діалектичного матеріалізму» (1989)) доповнюється дослідженнями історії філософської думки в Україні («Суспільно-політичні погляди П. А. Грабовського» (1957)). Розробка марксистських та неомарксистських концепцій проводиться у філосо-

фії О. О. Мамалуя («Методологія «Капіталу» К.Маркса і системна єдність діалектичного і історичного матеріалізму» (1979)).

Філософія науки і проблеми голізму реалізується в філософії І. З. Цехмістра («Діалектика множинного і єдиного: Квантові властивості світу як неподільного цілого» (1972), «Пошуки квантової концепції фізичних основ свідомості» (1981), «Голістична філософія науки» (2003)). Тим самим відбувається розробка концепції «реляційного голізму» в філософських засадах науки, її застосування до сучасних проблем філософії і методології науки та культурології.

Тобто для Харківського університету стає характерним розвиток сциентистських напрямків та їх критика, розвиток метафізики і діалектики, філософської антропології, філософії культури (наприклад, І. В. Карпенко розвиває напрямки філософської антропології, філософської рецепції повсякденності у просторі культури («Філософський простір культури: людина, що філософує, і людина повсякденності» (2006)), посилюється значення досліджень з історії української філософії. Також важливими стають філософія освіти і виховання, політична антропологія (М. Д. Кулгаєва «Про політичну антропологію посткомуністичного світу» (2000)), філософія політики (В. С. Бакіров, М. І. Сазонов, О. А. Фісун). З 2001 р. діє філософський факультет Харківського національного університету, що сприяє розповсюдженню філософської освіти на Слобожанщині та в Україні на новому рівні розвитку різних напрямів філософії, в тому числі і філософії освіти. Основні напрями досліджень та діяльності факультету засновані на кращих зразках університетської філософії: аналіз багатоманіття форм філософування в різних соціокультурних світах, розробка фундаментальних проблем соціально-філософської теорії, культурної антропології, філософії історії, політичної філософії, порівняльного вивчення цивілізацій, голістична філософія науки, гендерні дослідження, православна філософія, філософія релігії, теологія, постмодернізм (гносеологічні, культурологічні, суспільні аспекти), культура Слобожанщини, влада та її реалізація в незалежній Україні.

Висновки, результати дослідження. Постмодерністська парадигма ґрунтується на ідеї поєднання елітарної та масової культури, «високого» і «низького» у стилі життя та світогляді багатьох людей, тим самим розширюючи поле сучасної культури. У філософії, науці та мистецтві це викликає переосмислення, «переповідання» та «перегривання» історії, зокрема, класики і авангардизму. Філософія освіти на Слобожанщині має як свої періоди класики (філософія Г. Сковороди, філософська школа Й. Шада), так і свого авангарду (1910-1920 рр.). Проаналізовано розвиток освіти, в першу чергу філософської, в Харківському регіоні на прикладі Харківського університету. На основі проведеного в статті аналізу, ми можемо зробити висновок про існування тягlosti, безпервності філософської освіти від вчення Сковороди до різних етапів становлення філософії та гуманітаристики, а також філософії науки у Харківському університеті. Філософія освіти повинна спиратись на певну філософську традицію, університетська філософія є дуже важливою для інституційного та

соціального розвитку філософії, що формує стійкі національні ідентичності та важливі соціальні пріоритети. Філософська освіта сприяє виробленню як індивідуальних, так і суспільних ідентичностей.

Бібліографічні посилання

1. **Багале́й Д.** Заселение Харьковского края и общий ход его культурного развития до открытия университета [Текст] / Д. Багале́й // Речь, сказанная на акте в Императорском Харьковском университете 17 января 1889 г. – Х., 1889. – 43 с.
2. **Бауман З.** От пилигрима к туристу, или краткая история идентичности [Текст] / З. Бауман // Національна ідентичність. Хрестоматія. – С. 279–297.
3. **Гриценко О.** Своя мудрість. Національна міфологія та «громадянська релігія» в Україні [Текст] / О. Гриценко. – К.: УЦКД, 1998. – 183 с.
4. **Кант И.** Ответ на вопрос: Что такое Просвещение? [Текст] / И. Кант // Сочинения : в 6 т. – М.: Мысль, 1966. – Т. 6. – С. 27–35.
5. **Кант И.** Сочинения : в 6 т. [Текст] / И. Кант. – М.: Мысль, 1963. – Т. 6. – 1966. – 744 с.
6. **Нагорна Л.** Національна ідентичність в Україні [Текст] / Л. Нагорна. – К.: ІПІЕНД, 2002. – 272 с.
7. **Сковорода Г.** Твори : у 2 т. [Текст] / Г. Сковорода – К.: АТ Обереги, 1994. – Т. 1. – 528 с.
8. **Ушкалов Л. В.** Григорій Сковорода і антична культура [Текст] / Л. В. Ушкалов. – Х.: Знання, 1997. – 179 с.
9. **Фуко М.** Что такое Просвещение? [Текст] / М. Фуко // Фуко М. Избранные политические статьи, выступления и интервью. – М.: Праксис, 2002. – С. 335–360.
10. **Хабермас Ю.** Модерн – незавершенный проект [Текст] / Ю. Хабермас // Вопр. филос. – 1992. – № 2. – С. 40–52.
11. **Шерех Ю.** (Шевельов Ю.) Четвертий Харків [Текст] / Ю. Шерех // Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології : в 3 т. / Гол ред. В. Шевчук та інші. – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 1. – С. 478–492.

Надійшла до редколегії 21.01.11

УДК 371 + 1(091)(470)

С. А. Титаренко, Н. В. Чекер

Луганський національний аграрний університет

ОСНОВНОЙ КОНЦЕПТ НИКОЛАЯ БЕРДЯЕВА В БЕРДЯЕВЕДЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ

Рассмотрена дискуссия о концепции творчества у Н. А. Бердяева. Изучено, как прослеживаются переплетения проблематики творчества с темами